

Poliitikot keskustelua esittämässä

Politiikan tekemisen yksi foorumi on julkisuus ja media. Erityisen selvästi tämän foorumin merkitys tulee esille ennen vaaleja. Televisiossa käydyissä väittelyissä erilaiset näkökulmat kohtaavat ja asettuvat vastakkain hyvin konkreettisesti. Vaalikeskustelut ovat siten tärkeä poliittisen vaikuttamisen väline. Keskustelujen perusteella äänestäjä voi muodostaa käsityksen paitsi poliitikon pätevyydestä myös hänen persoonallisuudestaan, ja tämä kuva voi syntyä hyvinkin pienten kielellisten keinojen ja vuorovaikutuksen yksityiskohtien perusteella.

Tässä artikkelissa käsittelemme vaalikeskusteluja. Kiinnostuksemme kohteena on poliitikkojen vuorovaikutus, jota tarkastelemme sellaisena, kuin se katsojalle näyttäytyy. Keskitymme erityisesti siihen, miten poliitikot esittävät keskustelua televisiossa ja mitä keskustelun esittäminen itse asiassa on. Analyysin kohteena ei ole yksittäisen poliitikon esiintymistaito tai hänen poliittinen retoriikkansa, vaan tarkastelemme keskustelun kokonaisuutta ja sitä, miten osallistujat yhdessä rakentavat julkisuudessa käytävää keskustelua. Esittämällä emme tarkoita sitä, että televisiokeskustelu olisi epäaitoa tai suorastaan valheellista. Esittämisestä voi puhua siksi, että keskustelu tuotetaan näkymättömälle osapuolelle, katsojalle. Tuottamiseen osallistuvat niin ohjel-

Artikkelissa tarkastellaan keskustelun esittämistä television vaalikeskusteluissa. Esittämällä tarkoitetaan sitä, että keskustelu tuotetaan kolmannelle osapuolelle, katsojalle, joka ei ole läsnä keskustelussa. Sekä toimittajat että keskustelijat ottavat kuitenkin koko ajan katsojan huomioon. Artikkelissa analysoidaan keskusteluanalyysin keinoin keskustelun esittämisuonnetta. Televisiokeskustelun ulkoiset puitteet luovat näyttämön, jolle asetutaan keskustelemaan. Toimittaja on näytelmän ohjaaja, joka pitää yllä katsojien mielenkiintoa vuorovaikutusstrategisin ja dramaturgisin keinoin. Keskustelijat osoittavat erilaisin puheen kohdistamisen keinoin katsojan läsnäoloa. He voivat myös vedota katsojaan suoraan puhutellen tai implisiittisemmin. Vaalikeskusteluissa on olennaista väittelyn esittäminen, jolloin puhuja pyrkii voittamaan katsojan puolelleen ja esittämään itsensä myönteisessä, toisen kielteisessä valossa. Tällöin vuorovaikutuskeinot ja puhumisen tavat näyttäisivät olevan jopa keskeisempiä kuin sisältö.

man tekijät kuin keskustelemaan kutsutut vieraat. Vaikka keskustelua näennäisesti käydäänkin näyttämöllä olevan puhekumppanin kanssa, varsinainen vastaanottaja on aina viime kädessä keskusteluun osallistumaton kolmas, ohjelman katsoja. Samalla kun poliitikko esimerkiksi vaaliväittelyssä osoittaa provosoivan puheenvuoron toisen puolueen edustajalle tai vastaa toimittajan kysymykseen, hän tekee katsojan suuntaan vaalipropagandaa.

Suomalaisten vaaliohjelmien viestintää on tutkittu vuosien varrella eri näkökulmista. Kielentutkijat ovat kiinnittäneet huomiota esimerkiksi toimittajien ja poliitikkojen vuorovaikutukseen (ks. esim. Hakulinen 1983; Lautamatti 1983; Leivo 1988; Kajanne 2001). Puheviestinnän näkökulmasta on tarkasteltu median,

katsojan ja poliitikon välisiä viestintäsuhteita sekä poliitikkojen esiintymistaitoa (ks. esim. Sallinen 1994; Isotalus & Pörhölä 1994; Isotalus 1998).¹ Näissä tutkimuksissa huomio on kiinnittynyt poliitikon puheeseen tai poliitikon ja toimittajan väliseen vuorovaikutukseen haastatteluissa. Sitä vastoin ehdokkaiden välinen vuorovaikutus ei juuri ole ollut varsinaisen analyysin kohteena, vaikka sitä on monissa julkaisuissa sivuttu. Kuitenkin Suomessakin perinteisten haastattelutyypisten vaaliohjelmien tilalle on tullut yhä enemmän vaalikeskusteluja, joissa poliitikot eivät vain vastaa toimittajien kysymyksiin, vaan myös väittelevät keskenään.

Omissa tutkimuksissamme olemme analysoineet erilaisia television keskusteluohjelmia eri näkökulmista (ks. Nuolijärvi & Tiittula 2000b). Tässä artikkelissa keskitymme vaalikeskusteluihin. Vaalikeskusteluissa itsen esittäminen näkyy erityisen selvästi, onhan keskustelijan tehtävänä vaikuttaa argumentoinnillaan pikemminkin katsojaan kuin studiossa läsnä olevaan keskustelukumppaniin. Aineistona on lähinnä MTV3:n eduskuntavaalikeskustelu 17.3.1999, keskustelijoina suurimpien puolueiden silloiset puheenjohtajat Esko Aho, Paavo Lipponen ja Sauli Niinistö. Lisäksi olemme tutkineet Esko Ahon ja Tarja Halosen välisiä presidentinvaaliväittelyitä vuonna 2000 (ks. myös Nuolijärvi & Tiittula 2000a ja 2001).

Lähestymistapamme on etnometodologinen keskusteluanalyysi, jossa keskustelun organisoitumisen mekanismeja tarkastellaan kielen ja ei-verbaalisen viestinnän eri tasoilla yksityiskohtaisesti. Keskusteluanalyysin kohteena on vuorovaikutus ja sen säännöstö. Teoreettisena ja käytännöllisenä lähtökohtana on, että sosiaalinen toiminta rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Lähestymistavalle on ominaista se, että analysoitavana on aina empiirinen ja autenttinen aineisto. Vuorovaikutusta voi siis tutkia vain analysoimalla vuorovaikutusta eli itse tilanteessa syntyvää puhetta. Olennaista on, että kaikki keskustelijat vaikuttavat yhdessä keskustelun kulkuun eikä puhujan ja kuulijan erillisyyttä siis ole. Keskustelun "tulos" on siten aina yhteinen saavutus. Metodisesti kaikki tämä merkitsee sitä, että keskustelun pienimmätkin yksityiskohdat voivat luoda merkityksiä ja ne on siten otettava analyysissä huomioon. Siksi keskusteluanalyysin aineisto litteroidaan hyvin tarkkaan.²

Keskusteluanalyysi on alun perin lähtenyt liikkeelle arkikeskustelujen säännöstön selvittämisestä, mutta jo pitkään tutkimuksen kohteena on ollut myös institutionaalinen keskustelu ja institutionaalisuuden rakentuminen keskustelun keinoin (ks. esim. Raevaara et al. 2001). Televisiokeskustelujen tutkimusta keskusteluina on kritisoitu sillä perusteella, että ne eivät ole aitoja keskusteluja vaan suunniteltuja näytelmiä. Myös televisiokeskustelu noudattaa kuitenkin inhimillisen vuorovaikutuksen perusmekanismeja, joiden avulla viestintätilanteet raken-

tuvat. Siten sitä voidaan analysoida keskusteluanalyysin keinoin ja myös niin, että median vaikutus tulee näkyviin.

Seuraavassa kuvaamme ensin aikaisemman tutkimuksen perusteella esittämisen luonnetta televisiokeskustelussa. Sen jälkeen tarkastelemme valitsemamme aineiston avulla sitä, miten esittäminen konkreettisesti ilmenee.

Keskustelun esittäminen aiemmassa tutkimuksessa

Erilaisia keskustelutilanteita säätelevät erilaiset toimintaedellytykset. Kun arki-keskustelua tyyppillisesti rakennetaan yhdessä tässä ja nyt, televisiossa vastaanottajana on myös keskusteluun osallistumaton katsoja, joka voi kiinnittää esimerkiksi keskustelun kulkuun ja puheen tuotokseen huomiota toisella tavalla kuin aktiivinen keskustelija. Keskustelua esitetään yleisölle, mikä tekee televisiokeskustelusta aivan erityisen, olkoonkin että keskustelut ovat tässä suhteessa erilaisia. Esittäminen on joka tapauksessa televisiokeskustelun institutionaalisuuden³ kannalta keskeinen piirre.

Sosiolinguisti Walther Dieckmann (1985) toi 1980-luvun alussa tutkimukseen käsitteen dialoginen viestintä (analogiana monologille ja dialogille). Tällä hän tarkoitti sitä, että viestinnän kohteena on kaksi vastaanottajaa tai vastaanottajaryhmää, joille ilmaukset toimivat erilaisissa funktioissa (mt., 266). Poliittista televisiokeskustelua tutkiessaan Dieckmann totesi sellaisen paradoksaalisen seikan, että poliitikot saavuttavat tarkoituksensa parhaiten, jos he täyttävät keskustelijoina katsojien keskustelua koskevat normatiiviset odotukset. Toisin sanoen siitä huolimatta, että poliitikot osoittavat puheensa katsojille, heidän on oltava hyviä keskustelukumppaneita, puhuttava studiossa oleville kumppaneille ikään kuin katsojia ei olisikaan (mt., 67).

Dieckmannin ajatukset ovat sittemmin olleet monen, erityisesti saksalaisen tutkimuksen lähtökohtana. Huomiota on kiinnitetty viestin kohdentamiseen eri vastaanottajille tai vastaanottajaryhmille yhtä aikaa (*Mehrfachadressierung*; Peter-Zimmer 1990; Kühn 1995). Peter Kühn (1995, 49) esittää kuvaavan esimerkin siitä, miten ilmauksia osoitetaan monelle vastaanottajalle erilaisessa tarkoituksessa. Kun poliitikko sanoo kiivaassa, täynnä päällekkäispuhuntaa olevassa väittelyssä ”Antakaa minun nyt puhua tämä loppuun, minäkin annoin Teidän puhua”, on se keskustelijoiden näkökulmasta keino pitää puheenvuoroa, toimittajalle taas kehoitus pitää tarkemmin huolta keskustelun säännöistä ja katsojille yritys saattaa vastustaja huonotapaisena keskustelijana epäedulliseen valoon.

Saksassa, jossa televisiokeskustelujen tutkimusta on runsaasti, esittämisestä käytetään termiä *Inszenierung*. Sillä tarkoitetaan yleisesti sitä, että keskustelut ovat valmisteltuja, suunniteltuja, ei-spontaaneja ja niitä ohjataan tavalla, jota katsoja ei välttämättä huomaa (ks. esim. Hess-Lüttich 1993; Holly et al. 1986). Tämä ei tarkoita sitä, että televisiokeskustelut olisivat teatteria eivätkä voisi olla luonnollisia, mutta niillä on aina kaksi todellisuutta, osallistujien todellisuus ja katsojille näyttyvä todellisuus.⁴

Esittämisellä on tarkoitettu myös sitä, että toiminta tai toimintojen väliset yhteydet tuodaan esille tarkoituksellisesti ja tiettyyn vaikutukseen pyrkien. Esittäminen on siten esityskeinojen tietoista ja päämäärähakuista valintaa ja organisoimista. Kuvien ja sanojen kautta välitetty poliittinen todellisuus on analysoitava esitettynä todellisuutena. Siinä kietoutuu yhteen kaksi esittämisen tasoa: journalistinen esittäminen ja poliittisten toimijoiden itsensä esittäminen. (Meyer et al. 2000, 13–15.) Poliittinen toiminta on Werner Hollyn (1990, 58) mukaan aina yhtä aikaa esitettyä ja todellista.

Televisiokeskustelu voi olla hyvinkin kiinnostava mediatapahtuma. Samalla kun esimerkiksi vaalikeskustelussa käsitellään politiikan ajankohtaisia kysymyksiä, se antaa sekä medialle että osallistuville poliitikoille mahdollisuuden tarjota poliittista viihdettä katsojille. Koska viihde yhdistyy informaatioon, on tärkeää, että osallistujat hallitsevat poliittisen viihdyttämisen keinot, mikä suosii ”televi-suaalisia” esiintyjä.

Esittäminen korostuu audiovisuaalisessa mediassa, kun kuva yhdistyy sanaan. Kamera voi kohdistaa pieneenkin yksityiskohtaan ja näin esimerkiksi korostaa poliitikkojen harkittuja eleitä tai näyttää voimakkaita emootioita. Tärkeätä ei ole niinkään se, *mitä* poliitikot sanovat, vaan se, *miten* sanottu yhdistetään visuaali-siin ja ei-verbaalisiin sekä emotionaalisesti vaikuttaviin toimintoihin. (Meyer ym. 2000, 87–89.)

Suomessa Mats Nylund (2000) on tutkinut toimittajien ja poliitikkojen käyttä-miä strategioita media-, erityisesti radiokeskusteluissa. Keskeistä hänen tutki-muksessaan on ollut se, miten poliittinen toiminta asetetaan mediassa näyttä-mölle. Termillä ”iscensatt interaktion” Nylund tarkoittaa sitä, että vuorovaikutus on etukäteen valmisteltua, keskustelua on tarkoitus esittää yleisölle, vuorovaiku-tuksessa toteutuvat erilaiset toimintaroolit ja siinä luodaan poliittista todellisuut-ta (mt., 229).

Esittämisen käsitettä on käytetty myös analysoitaessa niitä vuorovaikutus-keinoja, joita osallistujat käyttävät osoittaakseen orientoitumistaan televisiokes-kustelujen erityisehtoihin (esim. Holly 1993). Tässä artikkelissa keskitymme erityi-sesti niihin keinoihin, jotka näkyvät itse keskustelutilanteessa.

Televisiokeskustelun ulkoiset puitteet ja toimintaympäristö

Televisiokeskustelun ulkoiset puitteet luovat sille erityisen ympäristön, jossa konkreettisesti asetutaan keskustelemaan sitä varten rakennetulle näyttämölle. Tällä näyttämöllä keskustelusta voidaan tehdä näytelmä, jota studioyleisö katsee, tai siitä voidaan tehdä spontaanilta ja intiimiltä vaikuttava tilanne, jolloin esittämisen luonne on vähemmän näkyvissä. Ulkoisilla järjestelyillä voidaan siten luoda ”epäaidon” tai ”aidon” keskustelutilanteen vaikutelmaa. Pienestä keskus-teluryhmästä, jossa osallistujat istuvat kasvokkain, saa epäilemättä aikaan luon-tevamman keskustelutilanteen kuin silloin, kun keskustelijoita on paljon ja katse-kontaktin saaminen toiseen keskustelijaan on vaikeaa. (Ks. lähemmin Nuolijärvi & Tiittula 1995, 35–38.)

Suomalaisissa televisiokeskusteluissa osallistujat on usein asetettu puoliympy-rään kameroiden ja siten myös katsojien eteen eikä keskenään kasvokkain. Vielä selvemmin näyttämöllisyys korostuu silloin, kun keskustelussa on paljon osallistu-jia ja he istuvat kahdessa rivissä niin, että ensimmäisen rivin keskustelijat ovat sel-lin toisen rivin keskustelijoihin. Näin on esimerkiksi *Ajankohtaisen kakkosen* suu-rissa teemakeskusteluissa. Kaikkein selvimmin keskustelu on näyttämöllä silloin, kun läsnä on yleisöä, jonka edessä keskustelua esitetään. Yleisö voi antaa välitön-tä palautetta osoittamalla suosiota tai paheksuntaa ja siten innostaa osallistujia parempaan suoritukseen. Tämä on tyypillistä erityisesti viihteellisyyttä painotta-vissa lajityypeissä, kuten populaareissa talk show -ohjelmissä (esim. *Ricky Lake*), mutta myös monissa vaalikeskusteluissa on yleisöä paikalla.

Joskus studiossa voi olla useita osallistujaryhmiä, joiden avulla näyttämölle ra-kennetaan erilaisia kohtauksia. Esimerkiksi analysoimassamme eduskuntavaali-keskustelussa paikalla oli varsinaisten keskustelijoiden lisäksi heidän taustaryh-mänsä, jotka eivät olleet mukana pääkeskustelussa, vaan jotka otettiin siihen

vain silloin tällöin. Pienellä korokkeella studion keskellä istuivat pääkeskustelijat Aho, Lipponen ja Niinistö kasvokkain. Kunkin taustalla oli kolmen hengen ryhmä. Mikrofonien sijoittelu oli tässäkin keskustelussa ratkaisevaa, kuten aina, kun studiossa on muitakin kuin varsinaisia keskustelijoita (vrt. Nylund 2000, 231). Pääkeskustelijat saavat aina äänensä katsojien kuuluviin, kun taas muiden osallistujien mahdollisuudet tähän ovat rajatut.

Käytettävissämme on ollut video, jossa ovat mukana myös mainoksista johtuvat ohjelman tauot ja josta näin ollen näkyy, mitä studiossa taukojen aikana tapahtuu: Keskustelijoita maskeerataan, heille tarjoillaan juotavaa ja he voivat avustajiensa kanssa valmistautua seuraavaan jaksoon. Keskustelijat rentoutuvat myös fyysisesti. Kun ohjelma tauon jälkeen jatkuu, myös asennot jäykistyvät ja tilanne ikään kuin sähköistyy, kun näytelmä jälleen alkaa. Tästä videosta näkyy siten konkreettisesti se, että keskustelua todella esitetään.

Toimittajan paikka on keskustelunäytelmässä tärkeä. Monenkeskisissä keskusteluissa toimittajat on usein sijoitettu vierasryhmän ulkopuolelle, ja he saattavat jopa seisoa koko ohjelman ajan. Tämä korostaa toimittajien erillisyyttä, sitä, että he ovat leimallisesti ikään kuin keskustelijoiden ulkopuolisia ohjailijoita. Jos toimittaja taas istuu keskustelijoiden joukossa esimerkiksi saman pöydän ympärillä, hän on osa ryhmää, eikä esittäminen ulkoisesti korostu samalla tavoin, kuin toimittajan ohjaillessa keskustelua ulkopuolelta. Esimerkiksi analysoimassamme eduskuntavaalikeskustelussa oli kaksi toimittajaa, jotka seisoivat ja liikkuvat korokkeen ulkopuolella koko lähetyksen ajan.

Toimittajan rooli keskustelun esittämisessä

Useissa yhteyksissä televisiokeskustelujen toimittajia kuullessamme on käynyt ilmi, että toimittajat ovat näytelmän ohjaajia, joilla on keskusteluohjelmassa runsaasti erilaisia tehtäviä (ks. Nuolijärvi & Tiittula 2000b, 49–68). Ohjelmassa on alusta loppuun pidettävä yllä katsojien mielenkiintoa vuorovaikutusstrategisin ja dramaturgisin keinoin. Ohjelman tulee olla hyvin suunniteltu ja käsikirjoituksen valmisteltu (Nylund 2000, 66, 78–80, 229), mutta jos tilanteeseen halutaan spontaaniutta, rakenteen pitää samalla olla riittävän väljä. Vaikka keskustelu olisi kuinka spontaani tahansa, se, että kyseessä on katsojille tarkoitettu esitys, tulee aina esiin ohjelman kehityksessä, siinä miten toimittaja aloittaa ja lopettaa keskustelun. Lisäksi on otettava huomioon, että spontaaniuskin voi olla esitettyä.

Keskustelunäytelmä alkaa toimittajien alkujuonnolla. He kertovat katsojille, mistä keskustellaan ja miten ohjelma jäsentyy. Sen jälkeen he esittelevät keskustelijat. Se, että katsojat ovat keskustelun varsinaisia vastaanottajia, näkyy esimerkiksi (1) myös siinä, että osallistujat tervehtivät katsojia. (Esimerkeissä käytetyt litterointimerkit ja puhujia osoittavat lyhenteet selitetään artikkelin lopussa.)

(1) Eduskuntavaalit 17.3.1999

01	T2:	.mthh ja paikalla on kolmen suurimman puolueen
02		puheenjohtajat, .hh Paavo Lipponen SDP.
03		(.)
04	PL:	hyvää iltaa.
05		(.)
06	T2:	Esko Aho (.) Keskusta,
07	EA:	.mt hyvää iltaa,
08		(.)
09	T2:	ja Sauli Niinistö (.) Kokoomus,
10	SN:	.mt iltaa iltaa.

11 T2: .hh ja (.) aivan kuten hh MTV:n tämäniiltainen .hh
 12 mielipidemittaus puolueiden kannatuksesta kertoo
 13 niin aivan vaalien kynnyksellä nämä kolme
 14 puoluetta ovat lähes tasoissa, .hh ilmassa on
 15 jännitystä, .hh hyvät katsojat keskustelu voi
 16 alkaa.

Esimerkki osoittaa hyvin, miten draama pohjustetaan ja miten tilanteeseen johdatellaan (r. 11–16). Keskustelu kehystetään liittämällä se muihin tilanteisiin ja samalla rakennetaan keskustelulle toimintakehys, joka luo katsojille odotuksia keskustelun kulusta.

Keskustelun kuluessa toimittajat osoittavat keskustelijoille ja siis myös katsojille tuon tuostakin, miten keskustelun jäsenyys on etukäteen rakennettu ja miten sitä olisi tarkoitus noudattaa itse studiotilanteessa. Tällaisia teeman siirtymiä osoittavia vuoroja tai muita keskustelun kulkuun liittyviä ohjeita on keskustelussa kaiken aikaa, kuten esimerkki (2) osoittaa.

(2) Eduskuntavaalit 17.3.1999

01 T2: hyvä, .hh no niin (.) tässä vaiheessa hyvät
 02 puheenjoht[ajat me siirrymme näihin muutamiin=
 03 ? : [mm.
 04 T2: =j(h)äljellä olevaan .hh keskusteluteemoihin
 05 joista yksi on se että että kansalaiset ovat
 06 kovasti olleet huolissaan näistä kuntien
 07 palveluista,....

Ohjailevat puheenvuorot osoittavat, ettei kysymys ole mistä tahansa keskustelusta, vaan melko tarkoin strukturoidusta näyttämöllepanosta, jossa kaikilla osallistujilla tulee olla jokin puheenvuoron käyttäjän rooli. Keskustelu ei siten etene pelkästään itse keskustelutilanteen ehtojen mukaan, vaan käsikirjoitus otetaan huomioon pitkin matkaa (ks. myös Nuolijärvi & Tiittula 2000b, 158–164). Suunnittelusta huolimatta televisiokeskustelussakin tilanne kuitenkin lopulta rakennetaan osanottajien välisessä vuorovaikutuksessa tässä ja nyt. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka osallistujat orientoituvatkin tämän tilanteen ehtoihin, keskusteluohjelmaa ei voi koskaan toteuttaa kovin yksityiskohtaisen käsikirjoituksen mukaan – osallistujien vuorosanoja ei siis voi kirjoittaa etukäteen.

Toimittajat ovat välittäjän asemassa katsojien ja keskustelijoiden välillä. Heidän tehtävänsä on tehdä keskustelunäytelmää ymmärrettäväksi ja siten täsmentää ja selventää keskustelua katsojille. Tällaisia täsmennyksiä ja selvennyksiä on sekä mainituissa, jäsenyystä ohjailevissa toimittajien vuoroissa että keskustelijoiden vuorojen sisältöä avaavissa toimittajien vuoroissa, kuten esimerkissä (3).

(3) Eduskuntavaalit 17.3.1999

01 T1: mitä tarkoittitte kun kirjoititte
 02 Hufvudstadsbladetin yleisönosastoon syyskuussa että
 03 (.) Kokoomus on (.) paremman väen puolue.
 04 (.)
 05 PL: totta kai se on sitä jos vertaa Kokoomuksen
 06 kannattajakuntaa sosiaalidemokraattien
 07 kannattajakuntaan, .hh tässä on (.) on selvä ero
 08 ja se näkyy myös politiikassa.
 09 (.)
 10 T1: **eli (.) Kokoomus sittenkin paapoo hyväosaisia**
 11 **enemmän kuin (.) te (.) tekisitte niinkö,**
 12 PL: kyllä.

Tällaisilla yhteenvedoilla (kuten r. 10–11) ja täsmennyspyynnöillä toimittajat muistuttavat siitä, että keskustelua ei käydä vain studiossa, vaan sillä on laajempi osanottajajoukko, katsojat, joilla myös on odotuksia keskustelijoille.

Arkikeskustelussa on tavallista, että keskustelijat antavat toisilleen palautetta. Televisiokeskustelussa toimittajat esittävät uusia kysymyksiä tai täsmennyspyyntöjä, mutta eivät anna juuri muuta palautetta. Tämäkin osoittaa, että keskustelijoiden puheenvuorojen primaari vastaanottaja on nimenomaan yleisö, ei se, joka näyttämöllä tekee kysymyksiä ja pyytää vastauksia.

Toimittajalla on siten esitettävänäan tietty toimintarooli (ks. Nylund 2000, 67): hän on ikään kuin neutraali ja objektiivinen keskustelun ohjailija, joka ei esitä asiasta omia kannanottoja eikä ole keskustelun osallistuja samassa mielessä kuin vieraat. Joskus harvoin vieraat saattavat kuitenkin murtaa tätä roolia. Näin tapahtui esimerkiksi yhdessä muualla analysoimassamme *100 minuuttia* -ohjelman keskustelussa ”Onko vain väärää politiikkaa?” (TV2 11.3.1994), jossa toimittaja arvioi yhden keskustelijan kirjoittamaa kirjaa ja keskustelija puolestaan kritisoi voimakkaasti toimittajan arviota. Molemminpuolisen syyttelyn jälkeen toimittaja totesi: *tämähän käy aggressiiviseksi ku toimittajaki joutuu puolustautumaan*. Keskustelija oli koskettanut toimittajan toimintaroolia eli nostanut hänet keskustelijan asemaan, ja juuri tämä poikkeava suhtautuminen herätti toimittajan vastustuksen. Näytelmän roolijako meni ikään kuin sekaisin, kun toimittajankin vuoroa arvioitiin. Keskustelija selittikin tekoaan (*mä oon itsekin toimittaja*); omasta mielestään hän siis saattoi arvioida toimittajan vuoroa, koska oli itsekin toimittaja.

Toimittajat ja poliitikot toimivat arjessaan koko ajan samalla kentällä ja tuntevat siis toisensa hyvin. Televisiossa tätä tuntemista ei katsojille kuitenkaan yleensä osoiteta, mikä näkyy muun muassa siinä, että toimittajat puhuttelevat keskustelijoita sukunimeltä ja mahdollisesti teitittelevät heitä. Joskus keskustelun tuoksinassa voi kuitenkin käydä niin, että esitykseen tulee aavistus arkielämästä eikä rooliminä kestäkään. Näin käy ohimennen esimerkissä (4), jossa toimittaja nimittää yhtä poliitikkoa etunimeltä.

(4) Eduskuntavaalit 17.3.1999

01 T2: ... otetaan tämä .hh jatk-
02 jatketaan tästä, otetaan sieltä Maija Perholla vai
03 **Benillä on kysymys** ku[mmalla,
04 SN: [niin mutta,
05 T1: eiks Niinistölle voitaa antaa.

Toimittaja poikkeaa roolistaan tilanteessa, jossa neuvotellaan toisen toimittajan kanssa puheenvuorojen jakamisesta. Hän käyttää keskustelijoista koko nimeä (*Maija Perho*) tai sukunimeä (*Niinistö*), mutta kerran etunimeä (*Ben*). Vaikutelma toimittajien ja poliitikkojen yhteisestä arjesta välittyy siis katsojalle etunimen muodossa.

Puhuttelu ja puheen kohdistaminen

Edellisessä luvussa käsitelimme toimittajan roolia keskustelun esittämisessä. Tässä ja seuraavissa luvuissa tarkastelemme sitä, miten ohjelmaan kutsutut vieraat esittävät keskustelua. Edellä on jo ohimennen tullut esiin puheen kohdistaminen ja vastaanottajien moninaisuus. Erilaisin puheen kohdistamisen keinoin osoite-

taan se, kuka on puheen vastaanottaja. Peter Kühn (1995, 106–107) jakaa kohdistamismuodot eksplisiittisiin ja implisiittisiin, eksplisiittiset puolestaan ei-verbaaleihin ja verbaaleihin, jotka jakaantuvat vielä suoriin ja epäsuoriin. Suoraa puhuttelua ovat sinuttelu ja teitittely sekä puhuttelusanojen käyttö. Implisiittisestä kohdistamisesta on kyse, kun puhuja osoittaa puheen vastaanottajalle käyttämättä minkäänlaisia kontaktisignaaleja (vrt. myös Petter-Zimmer 1990, 195). Epäsuoraa kohdistamista on epäsuora puhuttelu: käytetään nimiä, titteleitä, henkilöviitteisiä substantiiveja ja 3. persoonan pronomineja. (Ks. myös Nuolijärvi & Tiitula 2001.)

Vaikka suoralla puhuttelulla merkitään keskustelukumppani vastaanottajaksi, valittu muoto saattaa paljastaa, että varsinainen vastaanottaja onkin katsoja. Esittäminen näkyy siinä, että vaikka toisensa tuntevat keskustelijat yksityisesti sinuttelisivat toisiaan, julkisessa keskustelussa he saattavat teititellä. Silloin kun puhuttelumuotojen välillä on horjuntaa, yksityisyys pulpahtaa esiin, ja näin esittäminen tulee näkyviin, kuten seuraavassa presidentinvaalikeskustelun katkelmassa.

(5) Kaksintaistelu 4.2.2000

01 TH: ei kun (0.6) minä oon sitä mieltä kuu- kuu- että
 02 me puhutaan nytte tästä systeemistä sillä tavalla että
 03 me tiedetään et .hh minkälaisia ongelmia vois olla,
 04 .hh minusta tuntuu nytte että **sinä (1.2) arvoi- tai**
 05 **te miten päin nyt vaan haluat[te,**
 06 EA: **[no saa sinutella**
 07 **[ihan, toistaiseksi (.) toistais]eksi.]**
 08 TH: **[saa sinutella edelleenki toistaiseks]**
 09 ((yleisö nauraa ja taputtaa))

Esimerkissä neuvotellaan puhuttelutavasta. Halonen osoittaa puheenvuoroisaan, että hän ja Aho yleensä sinuttelevat toisiaan. Rivillä 4 ensimmäinen spontaani puhuttelumuoto on yksikön 2. persoona, tauon ja epäröinnin jälkeen Halonen korjaa puhuttelumuodon teitittelyksi, mutta merkitsee valinnan ongelmalliseksi (r. 5). Aho hyväksyy sinuttelun *toistaiseksi* (kunnes hän on presidentti). Halonen osoittaa vielä rivillä 8 sen, että hän yleensä (*edelleenki*) sinuttelee Ahoa.

Analysoimassamme eduskuntavaalikeskustelussa puhuttelumuotona on teitittely, mutta muutamassa kohdassa toimittajien ja poliitikkojen yhteinen arki pilkahtaa esiin sinuttelun muodossa tai etunimen käytössä (vrt. esim. 4). Näin käy erityisesti keskustelun kiihtyessä ja puheen nopeutuessa ja muuttuessa spontaanimmaksi.

Esimerkki (6) kuvaa epäsuoraa puheen kohdistamista, joka ilmentää kolmannen osapuolen, katsojan, läsnäoloa. Tässä presidenttiehdokas Halonen viittaa toisen ehdokkaan vuoroon vihjaten tämän epärehellisyyteen, siihen että tämä puhuu vastoin parempaa tietoaan.

(6) Kaksintaistelu 4.2.2000

01 TH: me olemme itse (0.3) me olemme itse hakeneet
 02 Euroopan unioniin hyväksyen °.hh° sekä demokratiaki-
 03 ö: vaatimukset että sit tään taloudellisen puolen
 04 vaatimukset [ja ne mitä on hyväksytyt].hhh
 05 [[[katsoo Ahoon)]
 06 **niin kun silloinen pääministeri Aho hyvin tietää**
 07 ni niitä pitäis noudattaa,

Puhe kohdistetaan epäsuorasti tittelin ja nimen avulla, kolmannessa eikä toisessa persoonassa. Katse ennen henkilöviittausta vahvistaa puheen kohdistamista. Henkilöviitteinen substantiivi ei analysoimissamme presidentinvaalikeskusteluissa koskaan ole kuitenkaan pelkkä kohdistamisen keino, vaan sen avulla tuodaan katsojalle selvästi esiin vastaehdokkaan ja sitä kautta myös puhujan oma rooli (esimerkissä 6 Aho entisenä pääministerinä vs. Halonen nykyisenä ministerinä). Puhuttelumuoto kontekstissaan paljastaa, että keskustelun vastaanottajaksi on tarkoitettu sekä Aho että katsoja.

Esimerkissä (7) Lipponen juontaa metapuheen avulla näkyviin oman puhetoimintonsa ja lisäksi osoittaa puhuteltavan nimellä ja katseella (*nyt kysyn Esko Aholta*). Ilmaus korostaa puheen esittämistä katsojalle – ilman keskustelun ulkopuolisia lausuma olisi melko järjetön. Epäsuorasta puhuttelusta keskustelija siirtyy suoraan puhutteluun (r. 4); nyt puheen välittömäksi vastaanottajaksi on merkitty studiossa oleva keskustelukumppani.

(7) Eduskuntavaalit 17.3.1999

- 01 T2: [puheenjohtaja Lip- Lip]ponen.
02 PL: tämä on tämä on Esko Ahon rakenteellista
03 uudistuspolitiikkaa, (.) ja (.) **nyt kysyn Esko**
04 **Aholta (.) oletteko te sitä mieltä** että
05 paikallisella sopimuksella nimenomaan voidaan
06 heikentää (.) työehto[sopimuksen tu- antamaa=
07 T2: [no ni.
08 PL: =turvaa.

Puheen kohdistamisen verbaaliset ja ei-verbaaliset keinot voivat olla keskenään ristiriidassa. Verbaalisin keinoin puhe voidaan kohdistaa eri kuulijalle kuin ei-verbaalisin keinoin. Tästä on kyse esimerkiksi silloin, kun keskustelija osoittaa suoralla puhuttelulla puheen keskustelukumppanilleen, mutta katsoo kameraan, siis katsojaan ja osoittaa näin puheensa tälle. Televisiokeskusteluissa keskustelijoiden sijoittaminen rinnakkain voi tukea tällaista puhekäyttäytymistä. Sitä paitsi kokee- neet televisioesiintyjät voivat suorastaan hakea kameraa.

Katsojiin vetoaminen

Kaikkein selvimmin esittäminen näkyy silloin, kun puhutellaan katsojaa. Kuten edellä on käynyt ilmi, toimittajat osoittavat keskustelun kuluessa silloin tällöin sanansa suoraan katsojille, yleisölleen, ja puhuttelevat heitä, varsinkin ohjelman alussa tai mainoskatkojen jälkeen keskustelun uudelleen käynnistyessä. Sen sijaan keskustelijat osoittavat sanansa harvoin eksplisiittisesti katsojille. Vaalikeskustelut ovat tässä suhteessa poikkeuksia; niissä ei ole tavatonta, että poliitikko vetoaa suoraan katsojaan. Eduskuntavaalikeskustelussa oli runsaasti kohtia, joissa keskustelijat Aho, Lipponen ja Niinistö puhuttelivat katsojia.

Esimerkissä (8) Paavo Lipponen esittää Esko Ahon puheenvuoron johdosta ironisen välirepliikin katsojille (r. 6–7). Aho yrittää kääntää tämän edukseen muuttamalla repliikkiä hiukan niin, että vihjaa Lipposen epäoikeudenmukaisuuteen, jolloin negatiivisuus osuu tähän (r. 8–9). Lipponen toistaa repliikkinsä (r. 10–11). Kumpikin keskustelija käyttää samaa imperatiivimuotoa (*kuunnelkaa*), mutta Lipposen suoran puhuttelun kohteena ovat katsojat (*palkansaajat*), kun taas Aho puhuttelee samalla muodolla (*kuunnelkaa*) Lipposta (*ministeri, pääministeri Lipponen*).

(8) Eduskuntavaalit 17.3.1999

- 01 EA: [me haluamme jakaa sen kustannuksen
02 oikeudenmukaisesti [niin että tällä[nen=
03 PL: [kyllä. [(kyllä.)
04 EA: =ikäsyryjintä johon te olette menneet .hh että se
05 ikäsyryjintä lo[ppuu .hh koska (-),
06 PL: **[kaikki palkansaajat kuunnelkaa**
07 **Esko Ahoa nyt.**
08 EA: **ei vaan kuunnelkaa (.) kuunnelkaa**
09 **oikeudenmukaisu[uden ääntä ministeri,]**
10 PL: **[kuunnelkaa (palkansaaja)t**
11 **Esk[o Ahoa.**
12 EA: [pääministeri Lipponen.

Katsojiin voi vedota myös astetta implisiittisemmin, kuten esimerkeissä (9) ja (10), joissa katsoja mainitaan, mutta joissa puhuttelua ei kohdisteta suoraan katsojalle.

(9) Eduskuntavaalit 17.3.1999

- 01 EA: **mieleön keskustelu ä: ajattelen tavallisen katsojan**
02 **kannalta** tätä käytyä keskustelua niin luulen että .hh
03 **valtaosa katsojista oli kokonaan ulkona** siitä et
04 mistä oli kysymys, meidän olennaisempaa paljon
05 olennaisempaa on nyt keskustella .hh mitä voidaan
06 tehdä ansiotulojen verotukselle .hh ja...

(10) Eduskuntavaalit 17.3.1999

- 01 EA: me emme ole .hh valtakunnallisten työehtosopimusten
02 poistamisen kannalla niinkun jatkuvasti väitetään.
03 .hh haluan nyt tässäkin vielä kertaalleen sanoa
04 että koko .hh työreformiajatus perustuu siihen
05 että meillä on olemassa .hh valtakunnalliset (.)
06 työehtosopimukset, ainakaan me emme ole (.) niitä
07 (.) hävittämässä.
08 PL: [että niiden ehdot voidaan alittaa.
09 siitähän tässä on kysymys.
10 (.)
11 EA: niist[ä ei]
12 PL: [tämä]n tämän ovat palkansaajien järjestöt
13 selkeästi eivät eivät ne nyt niin hölmöjä ole
14 ett[eivät osaa [lukea teidän papereita.]
15 T2: [joo. []
16 SN: **[mi- minä (pelkään) että jo]udun**
17 **olemaan ka[tsojien kanssa sama[a mieltä että=**
18 **?** [mm. [
19 T2: [no,
20 SN: **tu[osta ei enää tolkkua ot[a.**
21 **?** [(mu-) [
22 T2: [eh heh heh no niin.

Esimerkissä (9) Aho ja esimerkissä (10) Niinistö asettuvat vuoroissaan katsojien asemaan ja esittävät negatiivisen arvion toisista keskustelijoista ja keskustelun kulusta ikään kuin katsojien käsityksenä. He asettautuvat siten keskustelun ulkopuoliseksi seuraajaksi ja näennäisesti objektiiviseksi tarkkailijaksi. Esimerkissä (10) asettautuminen katsojan asemaan tosin on astetta vahvempi kuin esimerkissä (9). Kummassakin esimerkissä väittelijä kuitenkin rakentaa katsojalle itsestään myönteistä kuvaa esittämällä toisen tai toiset kielteisessä valossa.

Väittelyn esittäminen

Vaalikeskusteluissa on olennaista väittelyn esittäminen niin, että erot ja erimielisyydet korostuvat. Yleensä argumentaation tavoitteena on vakuuttaa keskustelukumppani oman väitteen paremmuudesta ja saada tämä samalle kannalle. Vaaliväittelyssä ei kuitenkaan pyritä vakuuttamaan keskustelukumppania vaan yrittään vakuuttaa keskustelun ulkopuolinen katsoja, jolle argumentaatio osoitetaan. Yleisesti ottaen argumentaatiossa tärkeitä ei ole vain puheen sisältö, argumenttien ”hyvyys”, vaan myös puhujan uskottavuus (Kakkuri-Knuutila 1998, 233). Julkisessa väittelyssä on tavanomaista, että voittaakseen katsojan omalle puolelleen puhuja pyrkii esittämään itsensä myönteisesti, toisen kielteisesti. Toista kritisoidaan suoraan tai epäsuorasti, vihjailemalla, ironisoiden. Oman puheenaiheen tärkeyttä korostetaan, toisen vähätellään. Myös toisen keskustelukäyttäytymistä saatetaan arvostella, jolloin kritiikki kohdistuu asian sijasta henkilöön. Koska ohjelman tavoitteena on vastakkainasettelu, myös ohjelman tekijät voivat vahvistaa konfrontaatiota visuaalisin ja ohjauksellisin ratkaisuin. Esimerkiksi fyysinen vastakkainolo saattaa korostaa näkökantojen erilaisuutta selvemmin, kuin asettelu jossa väittelijät istuvat rinnakkain.

Kärjekäs väittely voi muuttua riidaksi, ja riidalle on ominaista kiistely puheenvuoroista ja teemasta: kuka saa puhua, mistä puhutaan ja kenen aihe on tärkeä. Joskus kiistely voi kestää pitkäänkin, kuten esimerkissä (11).

(11) Eduskuntavaalit 17.3.1999

- 01 EA: ...mutta olemme koko ajan lähteneet siitä et se
02 tehdään kustannusneutraalisti niin että
03 [(siitä) ei lisäykset.]
04 PL: [eli leikkaamalla]a (.) alle
05 kuuskytviisvuotiaill[ta].
06 EA: [ei vaa[n
07 [niin.
08 PL: ky[llä,
09 EA: **[siihen voidaan palata tarkemmin mutta**
10 siinä [o-
11 PL: **[eiku eiku puhutaan nyt Es[ko Aho.]**
12 EA: [no te o]lette
13 leikan[neet.
14 SN: **[(voidaanko puhu)-=**
15 PL: **=puhutaan tämä [asia nyt selväksi.]**
16 EA: **[puhutaan tämä asia] sopii**
17 **hyvin.=**
18 PL: =[alle kuuskytviis vuotiaiden eläkkeet.]
19 SN: **[voidaanko puhua suuremmista asioista n]yt.=**
20 EA: **=ei vaan no nyt tässä,**
21 PL: Esko A[ho.
22 EA: [toinen (.) **mä olen hankalas**
23 **tilanteess[a Lipponen haluaa yhtä ja Niinistö=**
24 T1? [(-)
25 EA: **=toista,**
26 **voisivat[ko juontajat päättää kummalle vasta[an.**
27 T2: [eh eh eh eh .hhh [no
28 [eh
29 SN: **[voidaan- voidaanko [sopia että selvitetään tuo=**
30 PL: **[mielellään.**
31 SN: **=äskeinen**
32 T2: öhh m=
33 SN: **=merkillinen [asi[a.**

34 T2: [mi-]
 35 PL: [Ekyllä.
 36 (.)
 37 PL: hyvä.£

Esimerkissä (11) Lipponen ja Niinistö yrittävät kumpikin strukturoida keskustelua itselleen edulliseen suuntaan. Aho vetoaa juontajiin, jotta he ohjailisivat keskustelua paremmin, ja nostaa siten toimittajan tehtävän esiin (r. 26). Tästä huolimatta hallituksen jäsenet Lipponen ja Niinistö jatkavat neuvotteluaan siitä, mistä tässä oikeastaan pitäisi puhua, liittoutuvat oppositiojohtaja Ahoa vastaan ja päätyvät yhteisymmärrykseen (r. 29–31, 33, 35, 37). Aiheita arvioimalla osoitetaan katsojille niiden painoarvot, ja esitetään siis vaalikeskustelua, jonka luonteeseen kuuluu näkökantojen ja niiden välisten erojen selvittäminen.

Kun puheenaiheista riidellään, vähätellään toisen teemaa ja kritisoidaan hänen tapaansa käsitellä aihetta, kuten esimerkissä (12).

(12) Eduskuntavaalit 17.3.1999

01 EA: niin minusta koko tämä keskustelu kulkee nyt
 02 detaljeissa jotka jotka (ovat) sinänsä ovat
 03 saattavat olla tärkeitä mutta .hh minusta
 04 peruskysymys on se että...
 ((92 riviä jätetty pois))
 05 PL: [nämä ovat Esko Aho d]etal[jeja.
 ((28 riviä jätetty pois))
 06 SN: [se o- se on peruskysymys ja minusta siinä
 07 kannattaisikin pysytellä, .hh on tietenk=]
 08 T1: [(-)]
 09 SN: =näppärää keskustelutakti- taktiikkaa että leimaa
 10 muitten puheet nyanseiksi .hh ja sitten esittää
 11 niitä itse,=
 12 EA: =mut [eiks se ole aika periaatteellinen kysymys,]
 13 SN: [perään perään suuren liudan,]=
 14 EA:= [Eikö se ole aika periaatteellinen kysymys.
 15 SN: [.hh mutta (.) minä otan nyt yhden (.) pikku
 16 nyanssin tässä .hh ö[: kun sanoitte että...

Aho kritisoi toisia siitä, että he puhuvat vain detaljeista (r. 1–2) ja määrittelee oman puheenaiheensa peruskysymykseksi (r. 3–4). Tätä seuraa pitkäkö vuoro, joka on jätetty esimerkistä pois. Ahon vuoron jälkeen Lipponen puolestaan määrittelee Ahon esiin nostamat teemat detaljeiksi (r. 5). Kiistään siitä, mikä on detalji, mikä peruskysymys, palataan keskustelussa myöhemmin, kun Niinistö "paljastaa" katsojille Ahon keskustelutaktiikan (r. 9–11, 13). Tämän jälkeen Niinistö käyttää Ahon arviota ironisesti nimittäen omaa vuoroaan *pikku nyanssin* esille ottamiseksi (r. 15–16).

Väittelyn esittämisessä retorinen taito on tärkeää. Ei riitä, että osaa argumentoida asiallisesti ja rationaalisesti – eikä se ole välttämättä aina edes olennaisinta – vaan on osattava käyttää tilannetta nopeasti hyväksi, on oltava iskukykyinen eikä saa hermostua. On siis osattava viihdyttää katsojia. Ironia on yksi keino.

Poliittisissa väittelyissä pisteitä voidaan kerätä kyseenalaistamalla vastapuolen kompetenssi. Seuraava katkelma on tästä hyvin paljastava esimerkki. Jakson alussa Niinistö kysyy Ahon kantaa edullisimmuussäännöstöön. Kun Aho välttää vastaamasta, Niinistö inttää toistamiseen samaa kysymystä. Jakso on erittäin pitkä, ja sen vuoksi seuraavasta on jätetty asiaan liittymättömiä puheenvuoroja useasta kohdasta pois. Se mitä on jätetty näkyviin, on kuitenkin vuorovaikutuksen ana-

lyysin kannalta olennaista. Tärkeätä ei ole vain se, mitä Niinistö sanoo ja miten, vaan yhtä tärkeää on se, miten Aho reagoi. Vasta tätä kautta saadaan esiin se, miten Niinistö saa tavoitteensa toteutetuksi.

(13) Eduskuntavaalit 17.3.1999

- 01 SN: =mutta haluaisin nyt kysyä (.) vaikka
02 asiantuntijaltanne .hh **haluatteko te luopua**
03 **myöskin edullisimmuus (.) säännöstöstä.**
(6 riviä jätetty pois)
04 EA: [no mut en mää mielelläni vastaisin
05 kuitenkin tähän ensimmäiseen
06 SN: mutta tä[mä on aivan olennai]nen kysymys.=
07 EA: [kysymykseen joka koski]
08 ?: eh[h hh
09 EA: [koski tätä tätä peruseriaatetta mitä
10 paikallinen sopiminen merkitsee mihin se johtaa.
(142 riviä jätetty pois)
11 SN: [**haluatteko te purkaa edul-**
12 **edullisimm[uussä]ännöstö[n jos**
13 EA: [ei mene] [ei ei me[ne ihan]
14 BZ: [(-)]
15 yhdeksästoi[sta (-),
16 SN: [voitteko [vastata se (ol[isi) se=
17 T2: [pi- [pieni-
18 SN: =on olennaine[n asia.
19 EA: [ei ole tämä]:
20 SN: [**haluatteko purkaa**
21 **edullis[immuussäännöstön.]**
22 EA: [tää on niin monta kysy]mystä et[tä että=
23 T2: [no niin.
24 EA: =ehkä vo[in
25 SN: [se on olennainen
26 [(kyllä se) (.) kysymy]s mutta saisinko=
27 EA: [voin rauhassa nyt vastata]
28 SN: =siihen vasta[uksen.
29 EA: [voinko rauhassa vastata siihen
30 kysymykseen mikä täällä Zyskoviczkin esitti että
31 .hh
32 SN: tä[mä oli kuudes (kysymy]ks[eni).
33 EA: [että [että työreformi ei
34 tältä osin ole muuttunut miksikään...
35 ((7 riviä jätetty pois))
36 SN: [**haluatteko purkaa edullisimmuussäännöstön.]**
37 EA: me olemme tältä osin .hh ö: vähemmän tai tai
38 sanotaanko vähemmän radikaaleja kun Kokoomus. .hh
39 jok[a on
40 SN: [**((mutta) te haluate**
41 **purka[a edul][lisimmuuss[äännöstön.**
42 EA: [antanu][antanu [kantansa julki=
43 T2: [no ni. [mutta jospa
44 kysyttäisiin tässä kohti Paa]vo Lipposen=
45 EA: =joka on paljon pidemmälle mennyt.]
46 T2: =mielipidettä siitä että miltä tämä nyt tämä .hh
47 uusi reformi ö tulkinta v(h)ai vaikuttaa,...
(102 riviä on jätetty pois)
48 SN: [että jatkettaisiin] jatkettaisiin sitä .hh
49 sopimukseen pääasiassa perustuvaa toimintaa joka
50 tämän hallituksen aikana on avannut .hh joustavoittavan
51 pään. .hh **mutta minä haluan kuitenkin tietää (.)**
52 **sen että haluatteko te hylätä .hh (.)**
53 **edullisimmuussäännöstön.=**

54 T2: =eh heh heh heh .hh
55 s[e on nyt jääny[t selvästi e]ttä=
56 T1?: [no okei [
57 EA: [**mikä mikä**]
58 T2: =.hh heh ny[t tähän
59 SN: **[(säännös[tö on vai).**
60 EA: [niin mitä
61 mit[ä mitä mitä merkitystä tämän=
62 T2: [tämä ei etene jos ei tähän tule pientä
63 vastausta.]
64 EA: =kes]k[ustelun kannalta sillä on.]
65 SN: [se se on aivan olen]nainen
66 keskeinen sisältö työ (.) lainsäädä[nnössä.
67 ?: [hhh
68 EA: niin. mu[tt
69 SN: [aivan keskeinen sisältö.
70 EA: keskeinen sisältö s[e
71 SN: **[onko se teille vieras.**
72 EA: no min- minu- minä myönnän
73 e[t minulle se o vieras.]
74 SN: **[minusta vaikuttaa s]i[ltä.**
75 EA: [minulle se on vieras.
76 SN: **sit ei kannattaisi=**
77 EA: =mutt[a
78 SN: **[ehkä kovin viisas olla näis[sä**
79 EA: [mutta s jos
80 sa[an jatkaa tästä] työelämän kysymyksestä=
81 SN: **[työelämän asioissa.]**
82 EA: =kuitenkin sen verran että...

Jakson alussa Aho kiertää Niinistön kysymyksen (*haluatteko te luopua myöskin edullisimmussäännöstöstä*) ilmoittamalla vastaavansa aiemmin esitettyyn kysymykseen (r. 4–5, 7). Niinistö toistaa myöhemmin kysymyksen (r. 11–12), tuo sen jälkeen metakommunikaation avulla esiin sen, mitä Ahon pitäisi tehdä (*voitteko vastata*), korostaa kysymyksen tärkeyttä (*se on olennainen asia*) ja toistaa jälleen kysymyksensä (r. 20–21). Tämän jälkeen Aho ja Niinistö riitelevät siitä, mihin kysymykseen Ahon pitäisi vastata. Niinistö toistaa jälleen alkuperäisen kysymyksensä (r. 36). Ahon kiertelevän vastauksen jälkeen Niinistö esittää kysymyksensä väitteen muodossa (*mutta te haluatte purkaa edullisimmussäännöstön*). Tässä kohdassa on paljon päällekkäispuhuntaa eikä asiaa käsitellä loppuun.

Jonkin ajan kuluttua Niinistö palaa inttäen kysymykseensä (*mutta minä haluan kuitenkin tietää...*, r. 51). Tässä vaiheessa toimittaja nostaa Niinistön inttämisen huvittuneena esiin (r. 58, 62–63). Aho aloittaa vuoronsa kysymyssanalla (*mikä mikä*), ja Niinistö vie kysymyksen ironisesti loppuun (*säännöstö on vai*). Aho yrittää mitätöidä puheenaiheen merkityksen (r. 60–61, 64), minkä jälkeen riidellään aiheen merkityksestä. Silloin Niinistö iskee ja kysyy suoraan: *onko se teille vieras*. Aho ei voi enää kiertää asiaa, vaan myöntää termin olevan hänelle vieraan (r. 72–73, 75). Nyt Niinistö diskvalifioi eksplisiittisesti Ahon asiantuntemuksen, eikä vain yhden termin suhteen, vaan laajentaa Ahon epäpätevyyden koskemaan koko työelämää: *sit ei kannattaisi ehkä kovin viisas olla näissä työelämän asioissa*. Ilmauksessa näkyy Niinistön ironinen keskustelutyyli; Niinistö käyttää geneeristä 3. persoonan konditionaalialia, kieltomuotoa (*ei kannattaisi*) ja lieventäviä partikleita (*ehkä, kovin*).

Riidan tyypillisiä elementtejä ovat vastapuolen diskvalifioiminen keskustelukumppanina, tämän uskottavuuden ja kompetenssin kyseenalaistaminen, keskustelukäyttäytymisen negatiivinen arvottaminen, syyttely ja syyllistäminen, epärehellisyyden vihjaaminen sekä vastapuolen puheen harhaanjohtava tulkinta ja

naulitseminen väitettyyn sanomaan. Suomen kielessä kaikki tämä voi tapahtua kielen pintatasolla hyvin epäsuorasti, esimerkiksi passiivia ja yksikön 3. persoonan geneeristä muotoa käyttäen, mutta itse tilanteessa niin keskustelijoille kuin katsojillekin on selvää, kehen arvostelu kohdistuu. Tätä havainnollistaa esimerkki (14).

(14) Eduskuntavaalit 17.3.1999

01 SN: tässä verokeskustelussa edelleenkin minua
02 häiritsee se että **ihmisiä jaetaan nyt kastiin**
03 suurituloiset .hh keskituloiset ja pienituloiset.
04 .hh mutta sen jälkeen **kieltäydytään**
05 **itsepintaisesti** kertomasta että missä kastien
06 rajat kulkevat. .hh **kuitenkin kerrotaan** että teitä
(katse Ahoon)
07 tullaan kohtelemaan eri tavalla mutta **sitten**
08 **kerrotaan** että se raja on niin häilyvä etten minä
(osoittaa kädellä Ahoa)
09 sitä pysty yksilöimään tässä, .hh (et) mitä tästä
10 jää (.) tulonsaajalle nyt käteen, .hh kukaan ei
11 oikeen tiedä mihin ryhmään hän kuuluu...

Vuoro alkaa kriittisellä arviolla, jossa puhuja tuo itsensä esiin jatkuvan negatiivisen tuntemuksen kokijana (*edelleenkin minua häiritsee*). Edeltävässä keskustelussa on väitelty siitä, kuka on suurituloinen. Väittelyssä hallituspuolueiden edustajat ovat liittoutuneet keskenään oppositiopuoluetta vastaan, ja yllä olevassa katkelmassa Niinistö viittaa koko ajan Ahoon, jolta on useaan kertaan tivattu, kuka on suurituloinen. Niinistö ei nimeä kuitenkaan Ahoa eksplisiittisesti, mutta ei-verbaalinen viestintä ja konteksti tekevät selväksi, kenestä on kyse. Lopussa Niinistö nostaa kielteisen kokemuksen kohteeksi tulonsaajan, siis katsojan. Näin hän tekee itsensä katsojan asian ajajaksi.

Analysoimassamme eduskuntavaalikeskustelussa puheenaiheiden sisällöllinen käsittely jää hyvin tekniseksi ja katsojille vaikeasti hahmotettavaksi (vrt. keskustelu edullisuus säännöstöstä, esim. 13). Tällöin katsojan arvioidessa poliitikkojen pätevyyttä keskeiseksi nousee osallistujien keskustelukäyttäytyminen ja rationaalinen argumentointi⁵ jää taka-alalle.

Suomalaisissa televisiokeskusteluissa konfrontaation esittäminen ei yleensä ole kovin kärjekästä, ja vaalikeskustelut ovatkin tässä suhteessa melko poikkeuksellisia.⁶ Toisin on Saksassa, jossa riitelyohjelmat ovat olennainen osa television keskustelukulttuuria ja väittelyn ja erimielisyyden katsotaan olevan olennainen osa kiinnostavaa keskustelua. Saksalaiset tutkijat ovatkin käsitelleet paljon riidan esittämistä osana viihdettä. Vastakkainasettelu on tavanomainen lähtökohta useissa saksalaisissa keskusteluissa, ja monissa keskusteluohjelmissa teeman käsittely redusoidaan puolesta ja vastaan -rakenteeksi. Joissakin ohjelmissa erimielisyyden käsittely on tarkoituksellisesti kärjistetty, riidasta on tullut itsetarkoitus ja viihteen kohde. Riitaa tuetaan myös ulkoisin järjestelyin, ja toimittajan tehtävänä on ärsyttää, kärjistää vastakkaisuutta ja nostattaa tunteenomaisia reaktioita, mutta samalla pitää huolta siitä, että kyseessä on show, viihde, eli vitsailla ja esittää sukkeluuksia. Tärkeä merkitys on osallistuvalla yleisöllä, joka osoittaa voimakkaasti suosiota tai paheksuntaa ja näin osaltaan kiihottaa riittelijöitä toisiaan vastaan.

Werner Holly ja Johannes Schwitalla (1995) tutkivat yhden saksalaisen yhteiskunnallis-poliittisen väittelyohjelman valmisteluineen. He totesivat, että spontaanista vaikutelmasta huolimatta riita oli etukäteen pitkälti valmisteltu, tarkoituk-

sellinen, siis esitetty. He nauhoittivat ryhmien keskusteluja ennen lähetystä ja vertasivat niitä toteutettuun keskusteluun. Analyysi osoitti, että monet lähetysten aikana esitetyt väitteet eivät olleet ainoastaan sisällöllisesti vaan myös sana sanalta samoja kuin ennen lähetystä. Myös yleisöä valmennettiin osaansa, niin suosionosoitusta kuin buuaustakin harjoiteltiin. Lähetysten yksityiskohtainen analyysi osoitti lisäksi, ettei puheen vuorottelu suinkaan noudattanut spontaania dynamiikkaa vaan oli tarkoin säännelty mediassa vallitsevan tasapuolisuus- ja provokaatioperiaatteen mukaan; keskustelun spontaaniuden vaikutelma syntyi lukuisista välihuomautuksista ja keskeytysyrityksistä. Riita esitetään kameran edessä, ilman kameraa ei ole riitaakaan: riita vaimenee mainostauon ajaksi eikä jatku myöskään esityksen jälkeen (Klemm 1996, 150). Toisaalta ohjelmassa otetaan aina myös riski, että riita kehittyy todelliseksi tappeluksi, joten katsojan on mahdollista tietää, mikä on aitoa, mikä näyteltyä.

Johtopäätökset

Televisiokeskustelu on aina tuotettu katsojille tiettyyn tarkoitukseen, eikä se synny spontaanisti osallistujien omista lähtökohdista arkikeskustelun tavoin. Keskustelu asetetaan siis julkiselle näyttämölle, jolla sitä esitetään katsojille. Näyttämöllepano näkyy siinä, että ulkoiset puitteet ja tilanneympäristö on toteutettu katsojia ajatellen. Keskustelun esittäminen näkyy puolestaan siinä, millaisin keinoin vuorovaikutusta ja siis itse keskustelua ohjelmassa rakennetaan.

Keskustelulla on käsikirjoitus, joka tulee esiin toimittajien vuoroissa, erityisesti alkujuonnoissa, erilaisissa siirtymäkohdissa ja loppupuheenvuoroissa sekä siinä, miten toimittajat kontrolloivat keskustelun etenemistä, esimerkiksi hillitsevät spontaania ja käsikirjoituksen näkökulmasta omille teilleen lähtenyttä keskustelua.

Keskustelun näkyvä strukturointi ei ole välttämätöntä vain itse tilanteen ohjailemiseen (vrt. muut strukturoidut puhetilanteet, kuten kokous tai oppitunti), vaan televisiossa se on tarpeen ulkopuoliselle katsojalle, joka ei ole keskustelun osallistuja. Keskustelua jäsentävät metapuheen avulla sekä toimittajat että keskustelijat.

Viime kädessä televisiokeskustelun vastaanottaja on aina se, jolle keskustelua esitetään, eli katsoja. Konkreettisimmin tämä näkyy erilaisissa ilmauksissa, joiden avulla puhutellaan katsojaa. Implisiittisemmin puheen kohdistaminen katsojalle ilmenee silloin, kun keskustelijat arvioivat toistensa puheenvuoroja ja osoittavat olevansa katsojan puolella.

Erityisesti esittäminen näkyi vaalikeskusteluissa, joiden tarkoituksena on vaikuttaa katsojien äänestyskäyttäytymiseen. Näissä tuotetuissa väittelyissä, joissa keskustellaan poliittisista kysymyksistä, tehdään samalla vaalipropagandaa ja rakennetaan imagoa. Keskustelun keinoin luodaan myönteistä kuvaa itsestä, usein toisen keskustelijan kustannuksella. Näitä keinoja ovat vastapuolen argumenttien ja keskustelukäyttäytymisen arviointi. Yleisölle esitetyssä väittelyssä ei siis ole tärkeää vain sisältö, vaan usein jopa keskeisempää on se, *miten* keskustellaan. Esimerkiksi keskustelun kulttuurisia sääntöjä eksplikoidaan ja osoitetaan näin katsojille, että vastapuoli on rikkonut niitä eikä ole pätevä keskustelukumppani. Vastapuolen kriittinen arviointi tähtää hänen luotettavuutensa kyseenalaistamiseen ja lopulta diskvalifiointiin.

Useissa tutkimuksissa on esitetty, että pelkkä asian hallinta ei riitä, vaan poliitikkojen on menestyäkseen vakuutettava myös esiintymisellään, rakennettava julkista imagoaan ja viihdytettävä katsojaa (ks. esim. Sallinen 1994; Isotalus 1998

ja näissä mainitut lähteet; Uimonen 1996). Nämä vaatimukset korostavat osaltaan myös keskustelun esittämisen merkitystä. Taitava poliitikko hallitsee puhe-aidon lisäksi keskustelun keinot, joilla viihdyttävä keskustelu rakentuu.

Katsoja muodostaa käsityksensä poliitikoista kuulemansa keskustelun perusteella, mutta ei aina välttämättä tiedosta, mistä kaikista seikoista vaikutelma syntyy. Läsä on kaiken aikaa sekä keskustelun ulkoisia että sisäisiä tekijöitä. Aineistoa yksityiskohtaisesti analysoimalla kielentutkimuksen keinoin voidaan osoittaa, millaiset keskustelun sisäiset seikat luovat kuvaa poliittisesta keskustelusta ja sen viihteellistymisestä. Tutkimuksemme, kuten kvalitatiivinen tutkimus yleensäkin, hakee vastauksia siihen periaatteelliseen kysymykseen, miten jokin tapahtuu ja millä ehdoin tämä tapahtuminen on mahdollista.

Samalla kun keskustelu on todellista, se on näyttämölle pantua esitystä, "keskustelun leikkimistä", tavoitteena poliittinen vaikuttaminen. Esittämistä on luonnollisesti muissakin tilanteissa kuin mediassa tai muilla julkisilla foorumeilla. Esimerkiksi tilanteissa, joissa keskustelijoiden lisäksi on ulkopuolisia, kuten ravintolassa tai julkisissa liikennevälineissä, keskustelijat voivat puhua niin, että keskustelu on tarkoitettu myös ulkopuolisille. Käsittelemiämme keinoja voi siis käyttää muuallakin, eikä yksittäinen keino välttämättä tee puheesta esittämistä. Televisiokeskustelussa keinojen kokonainen kirjo yhdessä rakentaa esittämistä, joka tekee televisiokeskustelusta omantyyppisensä puhetilanteen. Sillä on siis omat sääntönsä, jotka poliitikon on hallittava vakuuttaakseen äänestäjät.

Litterointimerkit

.	laskeva intonaatio prosodisen kokonaisuuden lopussa (ei merkkiä) intonaatio tasainen
,	intonaatio laskee hiukan
?	intonaatio nousee
°joo°	ympäristöä vaimeampaa puhetta
jo-	kesken jäänyt sana
jo:	venytetty äänne
.hhh	sisäänhengitys
hhh	uloshengitys
jo(h)o	sana tuotettu nauraan
hehe	naurua
fjoof	sana tuotettu hymyillen
[]	päällekkäispuhunnan alku ja loppu, hakasulut kohdentavat myös ei-verbaalisen viestinnän
=	kaksi eri puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
(.)	lyhyt tauko
(0.5)	tauon kesto sekunneissa
(joo)	epävarmasti kuultu jakso
(-)	jakso, josta ei ole saatu selvää
(())	litteroijan kommentteja
...	pois jätetty jakso

Lisäksi näytteissä on käytetty seuraavia lyhenteitä:

T1 ja T2 = toimittajat, PL = Paavo Lipponen, EA = Esko Aho,
SN = Sauli Niinistö, TH = Tarja Halonen, BZ = Ben Zyskowicz.

Viitteet

- 1 Luonnollisesti myös tiedotustutkijat ovat analysoineet vaaliohjelmia, mutta he ovat käsitelleet niitä muista näkökulmista kuin puheen kannalta (ks. esim. Moring & Himmelstein 1993; Ruoho 1994; Jääsaari & Savinen 1995).
- 2 Keskusteluanalyysin metodista ks. tarkemmin Tainio 1997.
- 3 Keskustelun institutionaalisuudesta ks. Raevaara et al. 2001.
- 4 Autenttisuudesta mediadiskurssissa ks. myös *Discourse Studies* 4/2001, erityisesti van Leeuwen 2001 ja Montgomery 2001.
- 5 Rationaalisuus viittaa tässä argumenttien sisältöön, logiikkaan, erotuksena argumentaation muista tekijöistä (Kakkuri-Knuuttila 1998, 233), emmekä siis tällä ilmauksella arvota väittelyä.
- 6 Olemme tutkineet aiemmin suomalaisia ja saksalaisia yhteiskunnallis-poliittisia keskusteluohjelmia ja analysoineet sitä, miten niissä ilmaistaan erimielisyyttä (Nuolijärvi & Tiittula 2000b, 280–356). Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, vaaliohjelmat ovat kehittyneet konfrontaatiohakuisempaan suuntaan (Moring & Himmelstein 1993, 57).

Kirjallisuus

- Dieckmann, Walther (1985)
Wie redet man "zum Fenster hinaus"? Zur Realisierung des Adressatenbezuges in öffentlich-dialogischer Kommunikation am Beispiel eines Redebeitrags Brandts. Teoksessa Sucharowski, Wolfgang (toim.) Gesprächsforschung im Vergleich. Analysen zur Bonner Runde nach der Hessenwahl 1982. Tübingen: Niemeyer, 54–76.
- Discourse Studies (2001)
Special issue: Authenticity in media discourse. *Discourse Studies* 3:4.
- Hakulinen, Auli (1983)
On decision-making in responses. Teoksessa Karlsson, Fred (toim.) Papers from the 7th Scandinavian Conference of Linguistics. Helsingin yliopisto, Yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 9, 305–317.
- Hess-Lüttich, Ernest W. B. (1993)
Schau-Gespräche, Freitagnacht. Dialogsorten öffentlicher Kommunikation und das Exempel einer Talkshow. Teoksessa Löffler, Heinrich (toim.) Dialoganalyse IV. Referate der 4. Arbeitstagung, Basel 1992, Teil 2. Tübingen: Niemeyer, 161–171.
- Holly, Werner (1990)
Politikersprache. Inszenierungen und Rollenkonflikte im informellen Sprachhandeln eines Bundestagsabgeordneten. Berlin: Walter de Gruyter.
- Holly, Werner (1993)
Fernsehen und Streitkultur. Teoksessa Janota, Johannes (toim.) Kultureller Wandel und die Germanistik in der Bundesrepublik. Vorträge des Augsburger Germanistentages 1991. Band 1: Vielfalt der kulturellen Systeme und Stile. Tübingen: Niemeyer, 57–66.
- Holly, Werner, Kühn, Peter & Püschel, Ulrich (1986)
Politische Fernsehdiskussion. Zur medienspezifischen Inszenierung von Propaganda als Diskussion. Tübingen: Niemeyer.
- Holly, Werner & Schwitalla, Johannes (1995)
Explosiv – Der heiße Stuhl – Streitkultur im kommerziellen Fernsehen. Teoksessa Müller-Doohm, Stefan & Neumann-Braun, Klaus (toim.) Kulturinszenierungen. Frankfurt/M: Suhrkamp, 59–88.
- Isotalus, Pekka (toim.) (1998)
Kaveri vai peluri. Poliitikko mediassa. Jyväskylä: Atena.
- Isotalus, Pekka & Pörhölä, Maili (1994)
Mikä presidenttiehdokkaiden televisiokeskustelussa kiinnostaa nuoria? *Poliitikka* 36:4, 272–282.
- Jääsaari, Johanna & Savinen, Ari (1995)
Television vaalikeskusteluohjelmat yleisön arvioitavana. Tutkimusraportti 2/1995. YLE, tutkimus- ja kehitys-osasto.
- Kajanne, Milla (2001)
Kansalaiset kysyjinä. Yleisön kysyminen osana vuorovaikutusta television EU-keskusteluissa. Helsinki: SKS.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (1998)
Retoriikka. Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.) Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus, 233–302.
- Klemm, Michael (1996)
Streiten "wie im wahren Leben"? "Der heiße Stuhl" und "Einspruch!" im Kontext der Personalisierung und Emotionalisierung des Fernsehprogramms. Teoksessa Biere, Bernd Ulrich & Hoberg, Rudolf (toim.) Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Fernsehen. Studien zur deutschen Sprache 5. Tübingen: Narr, 135–162.

- Kühn, Peter (1995)
 Mehrfachadressierung. Untersuchungen zur adressatenspezifischen Polyvalenz sprachlichen Handelns. Tübingen: Niemeyer.
- Lautamatti, Liisa (1983)
 Response strategies in the tv-interviews of four Finnish presidential candidates: Presentation of a model for analysis. Teoksessa Nyssönen, Heikki & Mauranen, Anna (toim.) AFinLA:n vuosikirja 1983. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 36. Oulu ja Helsinki, 21–35.
- van Leeuwen, Theo (2001)
 What is authenticity? *Discourse Studies* 3:4, 392–397.
- Leivo, Matti (1988)
 Kuinka Koivisto vakuutti äänestäjät presidentin valitsijamiesvaalien vaalitentissä 1982? *Politiikka* 30:2, 116–124.
- Meyer, Thomas, Ontrup, Rüdiger & Schicha, Christian (2000)
 Die Inszenierung des Politischen. Zur Theatralität von Mediendiskursen. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Montgomery, Martin (2001)
 Defining “authentic talk”. *Discourse Studies* 3:4, 397–405.
- Moring, Tom & Himmelstein, Hal (1993)
 Poliittikaa riisuttuna. Kampanjakulttuuri murroksessa televisioidun politiikan aikaan. Tutkimusraportti 6/1993. Helsinki: YLE.
- Nuolijärvi, Pirkko & Tiittula, Liisa (1995)
 Vuorovaikutus televisiokeskustelussa. Projektin taustaa ja lähtökohtia. Yleisradio. Yleisötutkimus. Tutkimusraportti 8/1995.
- Nuolijärvi, Pirkko & Tiittula, Liisa (2000a)
 Presidenttiehdokkaiden puhetyylit persoonan ilmentäjinä. *Politiikka* 42:3, 164–179.
- Nuolijärvi, Pirkko & Tiittula, Liisa (2000b)
 Televisiokeskustelun näyttämöllä. Televisioinstitutionaalisuus suomalaisessa ja saksalaisessa keskustelukulttuurissa. Helsinki: SKS.
- Nuolijärvi, Pirkko & Tiittula, Liisa (2001)
 “Rakas Tarja ja hyvä ystävä”. Puhuttelu minän ja sosiaalisten suhteiden esittämisen keinoina televisiokeskustelussa. *Virittäjä* 105:4, 580–601.
- Nylund, Mats (2000)
 Iscensatt interaction. Struktur och strategier i politiska mediesamtal. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 622. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Petter-Zimmer, Yvonne (1990)
 Politische Fernsehdiskussionen und ihre Adressaten. Tübingen: Niemeyer.
- Raevaara, Liisa, Ruusuvuori, Johanna & Haakana, Markku (2001)
 Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna, Haakana, Markku & Raevaara, Liisa (toim.) Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskustelunanalyttisia tutkimuksia. Helsinki: SKS, 11–38.
- Ruoho, Iiris (1994)
 Iltalypsyllä television suuressa vaalikeskustelussa. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna (toim.) Sukupuoli, media ja presidentinvaalit. Sosiaali- ja terveysministeriö, tasa-arvojulkaissu 1, 93–110.
- Sallinen, Aino (1994)
 Televisioesiintyminen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. Teoksessa Isotalus, Pekka (toim.) Puheesta ja vuorovaikutuksesta. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 11, 137–157.
- Tainio, Liisa (toim.) (1997)
 Keskustelunanalyysin perusteet. Tampere: Vastapaino.
- Uimonen, Risto (1996)
 Katkeria kyyneliä ja makeita voittoja. Imagot, mielikuvat ja julkisuuden hallinta mediayhteiskunnassa. Teoksessa Uimonen, Risto & Ikävalko, Elisa Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan? Helsinki: Inforviestintä, 11–166.